

# תקנת עירובי חצרות

שיעור חמישי

## "סומכין על שיתוף במקום עירוב"

### מקורות

א. גמ' עא:-עב. "תניא ר"א בן תדאי... נהגו העם כרבי מאיר"; גמ' עג:- "מתני'... לא משתכחא"

ב. רש"י עא: ד"ה מערבין; רמב"ם הל' עירובין פ"א הי"ט; ריטב"א עא: ד"ה מערבין

ג. רש"י עא: ד"ה כי פליגי

ד. רשב"א עא: ד"ה ולענין פסק

ה. מרדכי סי' תקיח "...כולן מותרות"; חזון איש סי' צ"ס"ק כו

ו. מגן אברהם סי' שעב ס"ק ג; פרי מגדים ומחצית השקל, שם

### חידושי הריטב"א עא: ד"ה מערבין

מערבין בחצירות ומשתתפין במבוי. פירש רש"י ז"ל מערבין בין שתי חצירות הפתוחות זו לזו להתיר תשמישן זו עם זו ואף על פי שעירבו דרך פתחיהם צריכין להשתתף במבוי להתיר המבוי ואם לאו חצירות מותרות מזו לזו והמבוי אסור שאין סומכין על עירוב במקום שיתוף ולא על שיתוף במקום עירוב כדי שלא תשתכח תורת עירוב מן התנוקות ודוקא בשלא עירבה כל חצר לעצמה להתיר דיורין שבה אבל אם עירבה כל חצר לעצמה ונשתתפו במבוי סומכין על שיתוף וא"צ לערב החצירות זו עם זו שהשיתוף מחברן ומטלטלין מזו לזו בין דרך המבוי בין דרך פתחיהן דתנן שהמבוי לחצירות כחצירות לבתים מה עירוב חצירות משוי כלהו בתים כחד אף שיתוף מבוי משהו כל החצירות כחדא עכ"ל ז"ל, ובתוספות הקשו עליו דמתני' דהתם לא איירי בענין זה כלל אלא לענין שכחת עירוב כדמוכחא מגופה, ולומר כשם שהחצירות אם שכח אחד מהם ולא עירב ולא ביטל אוסר עליהם, כך בשיתוף המבוי אם שכח אחד מן החצירות ולא נשתתף ולא ביטל אוסר על כל המבוי, ומיהא בעיקר דינא נראין דבריו ז"ל דכיון דטעמא דרבי מאיר כדי שלא תשתכח תורת עירוב מן התנוקות, דכל שעירבו חצירות כל אחת לעצמן ליכא למיחש לשכחת תורת עירוב דחצירות זו עם זו וסומכין על שיתוף במקום עירוב, ואפשר דרש"י ז"ל לסניפין נקטיה דכי היכי דלענין שכחה שוו, להאי נמי שוו.

ולפום סברא הוה משמע דעד כאן לא אמרו רבנן שסומכין על שיתוף במקום עירוב אלא לענין היתר חצירות הפתוחות זו לזו שזה דומה לענין שיתוף במבוי אלא שהשיתוף בא לחברן במבוי והעירוב בא להשתמש מזו לזו דרך פתחים, אבל לענין עירובי חצירות שעושין בני החצר שיש בו דיורין להתיר החצר לעצמה דכו"ע צריך עירובי חצירות וצריך שיתוף מבוי, וכן בדין שהרי ענין חלוק הוא כל אחד לעצמו, הילכך מבוי שבאין להשתתף בו בני החצירות ויש בחצירות דיורין אף על פי שנשתתפו במבוי אסורות בני החצר להכניס ולהוציא מן הבתים לחצירות עד שיערבו כראוי, והכין רהטא שמעתין דעל כרחין שמעתין בעירובי חצירות זו עם זו מיירי כדפירש רש"י ז"ל ולא בעירוב חצירות עם הבתים שלהם, דאם כן היאך יעלה על הדעת שיאמרו חכמים מערבין [און] (ו) משתתפין הא ודאי לדברי הכל אין עירוב חצירות בעצמן מציל מן השיתוף וזה פשוט, א"כ היא הנונת דכי קתני משתתפין ולא מערבין בהכין מיירי ולדברי הכל אף על פי שנשתתפו במבוי צריך לערב החצירות לעצמן, והוא הדין לשיתוף העושין בני עירוב שאין סומכין עליו לעירובי חצירות ואף על פי שנשתתפו בפת.

אבל הרמב"ם ז"ל נראה שהוא סובר דאפילו לענין עירוב חצר לעצמה פליגי, ופסק ז"ל דכל שנשתתפו במבוי בפת אין צריכין לערב החצירות, והוא סומך לפסוק כן כמאן דאמר בסמוך דפת כו"ע לא פליגי דבחדא סגי ונראה שזה מדבר אפילו שלא להצריך עירוב בחצירות כלל להתיר את עצמן, וכן נראה לקמן בפרקין קצת כדבעינן למימר בס"ד.

## חידושי הרשב"א עא: ד"ה לענין פסק

וכי אמרינן דסומכין על שיתוף במקום עירוב הני מילי בשהניחו לשיתוף בבית שבחצר.

### חזון איש סי' צ ס"ק כו

אבל יש לתמוה על האי דינא דמהר"מ, כיון דלא עירבו בחצרות אלא נשתתפו במבוי, נהי דסומכין אעירוב במקום שיתוף, היינו היכי שהשיתוף קיים, אבל הכא דבטל שיתוף איך סומכין עליו משום עירוב, הרי ששיתפו ביין ונשבר הקורה היתכן שישאר העירוב בתועלתו לעירוב החצרות, ומה לי פת ומה לי יין. וצריך לומר דמהר"מ מפרש דסומכין אשיתוף במקום עירוב היינו מערב שבת וכשרצונו שיהיה לשתייהן, אי נמי אפילו שלא לרצונו, שלא תיקנו חכמים אלא עירוב אחד שמערב את הבתים והחצרות. אבל אי אפשר לומר כן, דהא קאמר 'או מערבין או משתתפין', ותנן ע"ג א' 'עירבו בחצרות ולא נשתתפו', ואמר ס"ז ב' 'והא לא ערבינן נסמוך אשיתוף', ועל כרחך מוכח דאין השיתוף מועיל לערב בתים אלא הוא מערב את החצרות ובעירוב החצרות מתערבין הבתים, ואם כן כשנשבר הקורה בטל שיתוף ובטל עירוב, וצע"ג.

### מגן אברהם סי' שעב ס"ק ג

חצירות שרוצין – עיין סוף סי' שס"ה וסי' שפ"ז דמשמע שאם אין ביניהן חלון אף שנשתתפו במבוי אסורים לטלטל דרך חור, וא"כ גם בחצירות ובתים שלנו הדין כן, עסי' שע"ו.

### פרי מגדים אשל אברהם, שם

עיין מג"א, ועתו"ש אות ו' בשם אבן העזר הקשה, כיון שנשתתפו במבוי וכל החצירות כחד חשוב למה לא לטלטלו מחצר לחצר דרך חור.

### מתצית השקל, שם

נלע"ד סברת מגן אברהם, נהי דקי"ל לקמן סימן שפ"ז דסומכים על שיתוף במקום עירוב ולכן אם נשתתפו במבוי א"צ לערב בחצרות ע"פ המבוא' בסי' שפ"ז, היינו דוקא כשיש פתח או חלון בין חצר לחצר דראויים החצרות לערב אם כן ע"י השיתוף אנו רואים כאלו ערבו אבל כשאין ביניהם פתח וחלון דאין רואים לערב יחד לא מהני השיתוף לטלטל מחצר לחצר, דלא עדיף השיתוף לענין החצרות אלא כמו שהיו מערבים החצרות יחד, וכה"ג אפילו היו מערבים החצרות דרך החור לא היה מועיל, אם כן גם השיתוף אינו מועיל לטלטל דרך חור אף דרך מבוי מותר.

בשיעור שעבר עסקנו בגדרי עירובי חצרות ושיתופי מבואות, וראינו את מחלוקת הראשונים האם יש הבדל ביניהם בדרך פעולתם. בשיעור זה נשלים את בירור היחס בין עירובי חצרות לשיתופי מבואות דרך סוגיית "סומכין על שיתוף במקום עירוב".

הגמרא מביאה ברייתא בה נחלקו רבי מאיר וחכמים בעניין זה:

מערבין בחצירות ומשתתפין במבוי, שלא לשכח תורת עירוב מן התינוקות שיאמרו אבותינו לא עירבו, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: או מערבין או משתתפין. [עא:]

לשיטת רבי מאיר, שיתוף אינו מתיר לטלטל ללא עירוב, וכן עירוב – גם כאשר הוא נעשה בין החצרות השונות – אינו מתיר לטלטל ללא שיתוף. לעומת זאת, לשיטת חכמים, עירוב הנעשה בין החצרות מתיר לטלטל ללא שיתוף, וכן שיתוף מתיר לטלטל ללא עירוב.

הראשונים נחלקו היכן השיתוף מתיר לטלטל ללא עירוב.

הרמב"ם כותב:

המשתתפין במבוי צריכים לערב בחצירות כדי שלא לשכח התינוקות תורת עירוב, שהרי אין התינוקות מכירין מה נעשה במבוי, לפיכך אם נשתתפו במבוי בפת סומכין עליו ואין צריכין לערב בחצרות שהרי התינוקות מכירין בפת. [הל' עירובין פ"א ה"ט]

מדברי הרמב"ם עולה כי שיתוף מתיר לטלטל גם בתוך כל אחת מהחצרות.

לעומת זאת, הריטב"א מדייק מדברי רש"י [עא: ד"ה מערבין] לא כך:

עד כאן לא אמרו רבנן שסומכין על שיתוף במקום עירוב אלא לענין היתר חצירות הפתוחות זו לזו, שזה דומה לענין שיתוף במבוי אלא שהשיתוף בא לחברן במבוי והעירוב בא להשתמש מזו לזו דרך פתחים, אבל לענין עירובי חצירות שעושין בני החצר שיש בו דיורין להתיר החצר לעצמה, דכולי עלמא צריך עירובי חצירות וצריך שיתוף מבוי.

[ריטב"א עא: ד"ה מערבין]

לפי דבריו, שיתוף מתיר לטלטל ללא עירוב רק בין החצרות, אך הוא אינו מהווה תחליף לעירוב בין דיירי החצר.

הריטב"א כותב כנימוק לשיטתו ששיתוף אינו מהווה תחליף לעירוב בין דיירי החצר:

וכן בדין, שהרי עניין חלוק הוא כל אחד לעצמו, הילכך מבוי שבאין להשתתף בו בני החצירות ויש בחצירות דיורין, אף על פי שנשתתפו במבוי אסורות בני החצר להכניס ולהוציא מן הבתים לחצירות עד שיערבו כראוי. [שם]

לטענת הריטב"א, לא ייתכן שהשיתוף יהווה תחליף לעירוב בין דיירי החצר, הואיל ואלו שני היתרים שונים: העירוב מתיר את הטלטול בחצר, ואילו השיתוף מתיר את הטלטול במבוי.

דברי הריטב"א מבוססים על הנחה כי שיתוף מצרף רק את החצרות והמבוי לרשות אחת, אך הוא אינו יוצר בית דירה משותף, ולשם כך דרוש העירוב. ניתן לחלוק על הנחה זו ולטעון ששיתוף מצרף את כל המרחב הנמצא בשטח המבוי – ובכלל זה את הבתים – לרשות אחת, כך שעשיית השיתוף מייתרת את הצורך בעירוב.

ייתכן כי שאלה זו תלויה במחלוקת רש"י והרמב"ם שהתבארה בשיעור הקודם ביחס בין עירובי חצרות לשיתופי מבואות. לפי רש"י, קיים הבדל עקרוני בין עירובי חצרות לשיתופי מבואות: העירוב מגדיר את מקום הדירה, ואילו שיתוף מאחד את המבוי לרשות אחת. על פי הבנה זו, טענתו של הריטב"א, שהשיתוף אינו מועיל לגבי הבתים, ניתנת להיאמר. לעומת זאת, לפי הרמב"ם, אין כל

<sup>1</sup> בשיטה זו נוקט הבית יוסף [סי' שפז], אך הדרכי משה [שם] כותב ששיתוף מתיר לטלטל ללא עירוב בין דיירי החצר. [בדומה לריטב"א, הבית יוסף לומד את שיטתו מדברי רש"י, אך הט"ז [שם, ס"ק ב] והגר"א [שם, ד"ה ו"א (הראשון)] חולקים ומבארים את דברי רש"י באופן כך, כך שהוא אינו חולק על שיטת הרמב"ם. וע"ע פרישה [שם] המאריך בעניין זה].

הבדל עקרוני בין עירוב לשיתוף, ושניהם יוצרים מהמקומות השונים רשות אחת משותפת, נראה שבהכרח השיתוף מועיל גם ביחס לבתים, והוא מייתר את הצורך בעירוב.

דברים אלו אמורים מתוך הבנה שדין ש"סומכין על שיתוף במקום עירוב" נובע מכך שהשיתוף מייתר את הצורך בעירוב, הואיל והוא מאחד את כל המרחב הנמצא במבוי לרשות אחת, ובכלל זה את הבתים. אמנם, ניתן להבין דין זה באופן אחר: השיתוף אינו מייתר את הצורך בעירוב, אלא עשיית השיתוף כוללת בתוכה גם עשיית עירוב.

ניתן להביא להבנה זו ראיות ממקורות שונים. ראיה ראשונה לכך מביאורו של רש"י לדברי הגמרא [עא:] הדנה האם דין "סומכין על שיתוף במקום עירוב" אמור גם כאשר השיתוף נעשה בין ולא בפת (וכך הוא מצד עצמו אינו ראוי לעירוב). על פי ההבנה שהשיתוף מייתר את הצורך בעירוב, ניתן לבאר בפשטות את השיטה שדין זה אמור גם כאשר השיתוף נעשה בין: אמנם אי אפשר לערב בין, אך כאן היין משמש בעבור השיתוף בלבד, אלא שהשיתוף מייתר את הצורך בעירוב. אמנם, רש"י מבאר את טעמה של שיטה זו באופן שונה:

ואף על גב דין בחצר לא חזי, מיגו דחזי למילתיה בשיתוף סמכין עליה בחצר.

[רש"י עא: ד"ה כי פליגי]

מבואר בדבריו, שדין "סומכין על שיתוף במקום עירוב" במציאות זו מבוסס על סברת 'מיגו': הואיל והיין מועיל לשיתוף, ניתן להשתמש בו גם בעבור העירוב. עולה מכך, כי לשיטתו דין "סומכין על שיתוף במקום עירוב" אינו מייתר את הצורך בעירוב, אלא השיתוף מתפקד גם כעירוב וגם כשיתוף, ולכן נזקק רש"י לסברת "מיגו דחזי מילתיה בשיתוף סמכין עליה בחצר" כדי לבאר כיצד במציאות זו ניתן לערב בין.

ראיה שנייה להבנה זו מדברי הרשב"א:

וכי אמרינן דסומכין על שיתוף במקום עירוב, הני מילי כשהניחו לשיתוף בבית שבחצר.

[רשב"א עא: ד"ה ולענין פסק]

מדברי הרשב"א, כי דין "סומכין על שיתוף במקום עירוב" אמור רק כאשר השיתוף מונח בבית, עולה כי השיתוף צריך להיחשב גם כעירוב, ולכן הוא מועיל רק כאשר הוא מונח בבית – המקום בו יש להניח את העירוב.

ראיה שלישית להבנה זו מתשובת המהר"ם המובאת במרדכי, לגבי מבוי שעשו בו שיתוף ולאחר מכן נשברה קורת המבוי, כך שהוא כעת אסור בטלטול:

ונשאל לר"מ על מבוי שנשתתפו בו ואחר זמן נשברה הקורה, אם יכולין בני החצרות לטלטל בחצר שלהם מן הבתים ומחצר לחצר, אי אמרינן שבטל העירוב או לא. והשיב, כי נראה לו שאותו חצר שהעירוב מונח בו והחצרות הפתוחות לה מותרות, דהא קיימא לן כר' יוחנן דאמר נהגו העם כרבי מאיר, מיהו לכתחילה אורווי מורינן כרבנן דאמרי סומכין על שיתוף במקום עירוב. אבל אותם חצרות שאינם פתוחות לאותו חצר אסורות אפילו בחצרן, דליתיה לעירובן גבייהו ולא מצי לאתויי העירוב במבוי כיון דנשברה הקורה. [מרדכי סי' תקיח]

לדברי המהר"ם, אם עשו שיתוף ולאחר מכן המבוי נאסר בטלטול, מותר לטלטל בחצר בה מונח השיתוף ובחצרות הפתוחות לה, הואיל והשיתוף נחשב כעירוב בשבילם.

החזון איש תמה על דברי המהר"ם:

אבל יש לתמוה על האי דינא דמהר"מ, כיון דלא עירבו בחצרות אלא נשתתפו במבוי, נהי דסומכין אעירוב במקום שיתוף, היינו היכי שהשיתוף קיים, אבל הכא דבטל שיתוף, איך סומכין עליו משום עירוב.  
[סי' צ"ט ס"ק כו]

החזון איש תמה, כיצד שיתוף יכול להועיל משום עירוב כאשר בטל השיתוף. תמיהת החזון איש מבוססת על ההבנה שדין "סומכין על שיתוף במקום עירוב" נובע מכך שהשיתוף מיתר את הצורך בעירוב, ולכן אין מקום להסתמך על השיתוף כאשר הוא בטל<sup>2</sup>. אולם, מתשובת המהר"ם עולה שהוא הבין דין זה כהבנה השנייה: השיתוף נחשב גם כעירוב וגם כשיתוף, ולכן גם כאשר אינו מועיל משום שיתוף ניתן להסתמך עליו משום עירוב.

לסיום נעיר כי הבנות אלו שנויות במחלוקת הפוסקים. המגן אברהם כותב לגבי חצרות הסמוכות זו לזו:

שאם אין ביניהן חלון, אף שנשתתפו במבוי אסורים לטלטל דרך חור. [מגן אברהם שעב, ג]

לפי דבריו, דין "סומכין על שיתוף במקום עירוב" נאמר רק כאשר יש חלון בין החצרות, כך שהן יכולות לערב זו עם זו.

הפרי מגדים מביא אחרונים המקשים על דברי המגן אברהם:

עיין תוספת שבת אות ו' בשם אבן העוזר שהקשה כיון שנשתתפו במבוי וכל החצירות כחד חשיב, למה לא יטלטלו מחצר לחצר דרך מבוי.  
[פרי מגדים אשל אברהם, שם]

על פי אחרונים אלו, דין "סומכין על שיתוף במקום עירוב" מבוסס על ההבנה הראשונה דלעיל, כי השיתוף מיתר את הצורך בעירוב, ועל פי הבנה זו דין זה קיים גם כאשר החצרות אינן יכולות לערב זו עם זו<sup>3</sup>. לעומתם, מחצית השקל מבאר את טעמו של המגן אברהם על פי ההבנה השנייה דלעיל:

נראה לע"ד סברת מגן אברהם, נהי דקיימא לן לקמן סימן שפ"ז דסומכים על שיתוף במקום עירוב ולכן אם נשתתפו במבוי אין צריך לערב בחצרות... היינו דוקא כשיש פתח או חלון בין חצר לחצר, דראויים החצרות לערב, אם כן על ידי השיתוף אנו רואים כאילו ערבו, אבל כשאין ביניהם פתח וחלון דאין ראויים לערב יחד, לא מהני השיתוף לטלטל מחצר לחצר, דלא עדיף השיתוף לענין החצרות אלא כמו שהיו מערבים החצרות יחד, וכחאי גוונא אפילו היו מערבים החצרות דרך החור לא היה מועיל. אם כן גם השיתוף אינו מועיל לטלטל דרך חור, אף דדרך מבוי מותר.  
[מחצית השקל, שם]

על פי דבריו, דין "סומכין על שיתוף במקום עירוב" הוא שהשיתוף נחשב גם כעירוב. לכן הוא מועיל רק במקום בו ניתן לערב.

בעזרת ה' בשיעור הבא נעסוק ביסודות עירובי חצרות מכיוון אחר, דרך עיון בסוגיית הגמרא הדנה האם "עירוב משום קניין" או "עירוב משום דירה".

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

<sup>2</sup> הבנה זו מפורשת בהמשך דברי החזון איש: "דאין השיתוף מועיל לערב בתים אלא הוא מערב את החצרות ובעירוב החצרות מתערבין הבתים, ואם כן כשנשבר הקורה בשבטל שיתוף ובטל עירוב".

<sup>3</sup> וכן פוסק המשנה ברורה [שעב, כז].